

מוסדות
**דרבי
תורה**

בנשיאות מרן הגאון
רבי אשר וייט שליט"א

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

ויעקבני זה פעמיים

הלכה

יישוב ארץ ישראל וישיבתה

פרשת תולדות תשע"ט

שנה י"ח – קובץ ה' [תרס"ג]

יו"ל ע"י מכון "מנחת אשר"

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י
מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של
מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109
ירושלים

המען למכתבים:
ת.ד. 23170

Email: minchatasher1@gmail.com

פרשת תולדות

במצות יישוב ארץ ישראל וישיבתה

"וירא אליו ה' ויאמר אל תרד מצרימה שכן בארץ אשר אמר אליך. גור בארץ הזאת ואהיה עמך ואברכך כי לך ולזרעך אתן את כל הארצת האל והקמתי את השבעה אשר נשבעתי לאברהם אביך" (פרק כ"ו פסוק ב' - ג').

"על דעתי מצות עשה היא, יצוה אותם שישבו בארץ וירשו אותה כי הוא נתנה להם, ולא ימאסו בנחלת ה'. ואילו יעלה על דעתכם ללכת ולכבוש ארץ שנער או ארץ אשור וזולתן ולהתישב שם, יעברו על מצות ה'. ומה שהפליגו רבותינו (כתובות ק"י ע"ב) במצות הישיבה בארץ ישראל ושאסור לצאת ממנה, וידונו כמורדת האשה שאינה רוצה לעלות עם בעלה לארץ ישראל, וכן האיש, בכאן נצטוינו במצוה הזו, כי הכתוב הזה היא מצות עשה. ויחזיר המצוה הזאת במקומות רבים, 'באו ורשו את הארץ'" (רמב"ן במדבר ל"ג נ"ג).

א

ביסוד המצוה

הנה הרמב"ם בספר המצוות לא מנה מצוה זו דיישוב ארץ ישראל וישיבתה, וכבר השיג עליו הרמב"ן (שכחת העשין מצוה ד') וז"ל:

"שנצטוינו לרשת את הארץ אשר נתן הא-ל יתברך ויתעלה לאבותינו לאברהם ליצחק וליעקב ולא נעזבנה ביד זולתינו מן האומות או לשממה, והוא אומרו להם 'והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה, והתנחלתם את הארץ'".

והרמב"ן לשיטתו בפירוש התורה דהאי קרא למצוה הוא דאתי לכבוש את הארץ ולישב בה.

א

במצות יישוב ארץ ישראל ושיבתה

ובשו"ת הרשב"ש (סימן א') כתב מקור אחר למצות יישוב ארץ ישראל מדכתב (דברים י"א ל"א) "וירשתם אותה וישבתם בה", עי"ש.

וכבר נחלקו רבותינו האחרונים בטעם השמטת הרמב"ם למצוה זו, ונבאר:

כתב במגילת אסתר ביישוב דברי הרמב"ם:

"נראה לי כי מה שלא מנאה הרב הוא לפי שמצות ירושת הארץ ושיבתה לא נהגה רק בימי משה ויהושע ודוד וכל זמן שלא גלו מארצם אבל אחר שגלו מעל אדמתם אין מצוה זו נוהגת לדורות עד עת בוא המשיח, כי אדרבא נצטוינו לפי מה שאמרו בסוף כתובות (דף קי"א) שלא נמרוד באומות ללכת לכבוש את הארץ בחזקה והוכיחו מפסוק השבעתי אתכם בנות ירושלים וגו', ודרשו בו שלא יעלו ישראל בחומה. ומה שאמר הרמב"ן שהחכמים אמרו כי כבוש הארץ היא מלחמת מצוה, זהו כאשר לא נהיה משועבדים לאומות. ומה שאמר עוד שהחכמים הפליגו בשבח דירת הארץ, זה דוקא בזמן שבית המקדש קיים אבל עכשיו אין מצוה לדור בה".

ויש לעיין ולתהות בדבריו, האם שתי דרכים כתב כאן או דרך אחת. דבתחלה כתב שאין גדר מצוה זו אלא לכבוש את הארץ ולישב בה, ומשה יהושע ודוד נצטוו בה אבל לאחר שגלו ישראל שוב לא נצטוו לכובשה ולדור בה עד ביאת המשיח, כי נצטוינו שלא למרוד באומות ולא לעלות בחומה.

וישוב כתב "ומה שאמר עוד שהחכמים הפליגו בשבח דירת הארץ, זה דוקא בזמן שבית המקדש קיים אבל עכשיו אין מצוה לדור בה".

וצ"ע האם כוונתו כהמשך לתחילת דבריו, דלאחר שחרב הבית וגלו ישראל שוב ליכא מצוה ביישוב ארץ ישראל, א"כ צ"ע דהרי בתחילה כתב דאין המצוה אלא למשה יהושע ודוד, אבל הבית שני נבנה ע"י עזרא ונחמיה ולכאורה לשיטת הרמב"ם צ"ל דהיתה זו הוראת שעה ולא משום מצוה דאורייתא ד"והורשתם את הארץ", ושם כוונתו דבזמן חורבן ביהמ"ק לא זו בלבד שמצות יישוב ארץ ישראל אינה נוהגת אלא אף בטלה חיבת הארץ ואין כלל מצוה לדור בה, אך דבר זה נסתר מסוגיות רבות דאף בזמן הגמ' מצוה ליישב בארץ ישראל ואסור לצאת ממנה.

במצות יישוב ארץ ישראל וישיבתה

ועוד צ"ע בדברי המגילת אסתר שהוכיח משלש שבועות דאין מצות יישוב ארץ ישראל בזה"ז, ולכאורה אין זה אלא הוראה שלא יעלו ישראל כאחד לכבוש את הארץ ולא ימרדו באומות בחוזק יד, אבל אין זה ענין ליחיד שיש בידו לעלות לארץ ישראל ולחונן את עפרה.

ושמא ס"ל להרמב"ם דאין מצות יישוב ארץ ישראל מצוה שעל היחיד כלל אלא מצוה על הציבור ועל האומה כולה כמו מינוי המלך וכריתת זרע עמלק, ושפיר נקט דלאחר החורבן שוב אין מצוה זו נוהגת, ועדיין צ"ע בכל זה.

ב. האבני נזר (ח"ב יו"ד סי' תנ"ד) כתב לתמוה על דברי המגילת אסתר, דהא כמה מן המצוות שלא ינהגו בזה"ז ככל מצות המקדש ועבודתו, עליה לרגל, משפט החרם, הכרתת זרעו של עמלק וכן רבים, ואעפ"כ לא נמנע הרמב"ם מלמנותם בכלל התרי"ג ולמה לא מנה מצוה זו דישיבת ארץ ישראל, ובהכרח דרוח אחרת היתה בו. וכתב לחדש דאף אליבא דהרמב"ם מצות ישיבת ארץ ישראל דאורייתא היא אלא דמצוה אחת היא עם מצות החרמת האומות עובדי האלילים שבארץ ישראל (מ"ע קפ"ז), דמהות המצוה בהורשת העמים כדי שלא נלמד מכפירתם בבואינו לנחול את הארץ וישיבת הארץ נכללת בהמצוה להוריש את העמים למען ישבו בה ישראל.

והוסיף שם דהרמב"ם והרמב"ן הלכו בזה לשיטתם במצות עשיית המשכן וכליו, דלהרמב"ם (מ"ע כ') עשיית המשכן וכל כליו מצוה אחת היא שיהא המשכן ערוך ומוכן שתשרה בו שכינה, ולהרמב"ן (שם ל"ג) ימנו אלו המצוות כל אחת בפ"ע ולשיטתם הלכו דלהרמב"ם ראוי למנות מצות החרמת העמים וישיבת הארץ כאחת שהרי ענין אחד הוא לירש את הארץ ולהנחילה לישראל אולם הרמב"ן לדרכו ס"ל דכל מצוה ראוי להמנות בפ"ע אף אם אל תכלית אחת הולכים הדברים.

אך באמת כבר דחה הרמב"ן סברא זו בהשגתו על הרמב"ם וכתב:

"ואל תשתבש ותאמר כי המצוה הזאת היא המצוה במלחמת שבעה עממים שנצטוו לאבדם שנאמר 'החרם תחרימם', אין הדבר כן, שאנו נצטוינו להרוג האומות ההם בהלחמם עמנו ואם רצו להשלים נשלים עמהם ונעזבם בתנאים ידועים אבל הארץ לא נניח אותה בידם ולא ביד זולתם מן האומות בדור מן הדורות".

במצות יישוב ארץ ישראל ושיבתה

הרי שרמז להבנה זו בדברי הרמב"ם אלא שחלק עליו, ודו"ק.

ובכל עיקר הדמיון דמקדש וכליו, לענ"ד הדמיון עולה יפה, דודאי דמסתבר להכליל את כל המקדש במצות הקמתו, דהכלים טפלים למקדש כיון שבלעדיהם א" לעשות את עבודת המקדש, אך אין מצות ישוב א"י טפלה להחרמת העממין אלא אם באנו לכוללם יחד מסתבר להכליל את מצות המלחמה במצות ישוב א"י שהיא עיקר המצוה ותכליתה ואין המלחמה אלא טפלה לה, ומסתבר שהטפל כלול מהעיקר ואין העיקר נטפל לטפל, וכז"פ.

ועיין להלן אות מה שנלענ"ד נכון בביאור שיטת הרמב"ם בזה.

ב

ישוב ושיבה בארץ ישראל

נראה ברור דיש שני דינים במצוה זו, מצות ישיבת ארץ ישראל ומצות יישוב הארץ.

דהנה כתיב "והורשתם את הארץ וישבתם בה" וציוונו בזה לישוב בארצנו ולא לעזבה ביד זולתינו מן האומות, אולם עוד זאת מצינו במרחבי הש"ס שמועות ערוכות שאין ענינם בישיבת הארץ כי אם ביישובה, היינו, שתהא הארץ מיושבת ומזומנת וראויה לישיבה. וכגון מה שאמרו (גיטין שם) "הקונה שדה וכו' כותבין עליו שטר אונן ואפילו בשבת" דלא התירו איסור אמירה לעכו"ם במקום איסור מלאכה דאורייתא (היינו כתיבת השטר בשבת) אלא משום המצוה דישוב הארץ, (הנה יש מן הראשונים שלמדו מכאן וזה דעת בעל העיטור ובעל השאלתות דיש להתיר איסור האמירה לעכו"ם לצורך כל אחת מן המצות, מ"מ דעת רוב הראשונים דאין להתיר אלא במקום שבות דשבות ולצורך מצוה, ומצות יישוב א"י שאני, וכן דעת התוס' שם. ועיין רמ"א סי' רע"ו שהביא השיטות בזה ופסק דאין להתיר אלא בשבות דשבות). ופשיטא דאין בגאולת הבית מיד הנכרי משום ישיבת הארץ כי אם הכשרת הארץ ליישובה שהרי לא חילקו אם דר כבר בבית אם לאו, וע"כ דהתירו כדי שא"י תהא מיושבת ומזומנת לישיבת ישראל שהיא חלקם ונחלתם.

במצות יישוב ארץ ישראל ושיבתה

וכך נראה מהתקנות שתיקנו חכמים (ב"ק ע"ט ע"ב) "אין מגדלין בהמה דקה בארץ ישראל אבל מגדלין בסוריא ובמדברות של ארץ ישראל" דמהותה וענינה של תקנה זו ביישוב הארץ להיותה ראויה לשיבה, וכדפרש"י שם "אין מגדלין וכו' משום יישוב ארץ ישראל שמבעיר את השדות וכל שדות א"י סתמן דישראל".

ומצינו מקור למצות יישובה של א"י ובנינה בפרשתנו בב"ר (פרשה ס"ד ג') דכתיב (בראשית כ"ו) "שכון בארץ אשר אומר אליך" ודרשו חכמים עשה שכונה בארץ ישראל, הוי נוטע הוי זורע הוי נציב" הרי דקרא גבי יישוב הארץ ובנינה אמור, וכן אמרו חכמים שם "אפילו יש לו גינה בתוך חורבתו מצוה לעבדה בכל יום" ומכאן נראה ביתר שאת דיישוב הארץ דין בפ"ע הוא ואינו משום מצות ישיבתה.

ואפשר דאכן שני עניינים אלה מפורשים בקרא דכתיב "והורשתם את הארץ", והיא המצוה להוריש את הארץ ולטפחה, ונצטוונו עוד "וישבתם בה" והיא המצוה לגור בארץ. וכך גם במקור שהביא הרשב"ש כתיב וירשתם את הארץ וישבתם בה.

ג

עליה ויישוב

עוד נחלקו הקדמונים אם יש מצוה בעצם העליה לאר"י או רק בישיבה בה ואין העליה אלא הכשר מצוה בלבד, דהנה הריב"ש (בסי' ק"א) והתשב"ץ (ח"א סי' כ"א) כתבו דמותר לצאת לעלות לא"י תוך ג' ימים קודם שבת ואף כשיש חשש שיצטרך לחלל את השבת דהוי מצוה גמורה, ולהדיא הדגישו בדבריהם דהוי מצות יישוב א"י, ולצורך מצוה התירו להפליג שלשה ימים לפני שבת כמבואר במס' שבת (דף י"ח).

אך בשו"ת הרשב"ש (סימן א' – ב') כתב באריכות דאין עצם מצות יישוב ארץ ישראל אלא בעצם הדירה בארץ, והעליה מחו"ל לארץ ישראל אינה אלא הכשר מצוה בלבד, וחידש לפי דרכו שתי הלכות:

א. דאין בני זוג כופין זא"ז לעלות לארץ ישראל במקום שיש סכנה או צער כיון שאין העליה אלא הכשר מצוה.

במצות יישוב ארץ ישראל ושיבתה

ב. אף שהנודר לקיים את המצוה אין מתירין לו את הנדר, הנודר לעלות לארץ ישראל יש לו התרה כיון שאין העליה מצוה לכשעצמה.

ונראה לכאורה שחולק על דברי אביו התשב"ץ.

אך נתקשיתי להבין את דברי הרשב"ש, דאף דודאי פשיטא לן שאין העליה מחו"ל לא"י עצם המצוה ואין האדם מקיים מצוות יישוב א"י אלא בהיותו יושב בה, מ"מ נראה פשוט דהנודר לעלות לא"י הוי נדרי מצוה באופן מוחלט דהלא הדירה הוא תוצאה ישירה של העליה וכל הנודר לעלות הרי הוא בעצם נודר ליישב בה, ובנדריים אזלינן בתר דעת הנודר.

ומשו"כ תמה אני גם על מש"כ דאין כופין לעלות משום דהוי הכשר מצוה, ולהדיא אמרו חז"ל הכל מעלין אין זה אלא משום מצוות יישוב א"י ומה בכך דעצם העליה הוי הכשר מצוה מ"מ תוצאותיה הוי מצוה ממש. ובעניי לא ירדתי לסוף דעתו.

ד

ארץ ישראל ומצותיה

עוד יש לשים על לב, בדברי חז"ל חזינן שחילקו מצות הישיבה בארץ ישראל לשני פנים: א. מצות יישוב הארץ וכדילפינן מקרא דוהורשתם (במדבר ל"ג נ"ג). ב. ישיבה בארץ כדי לקיים מצותיה. וכדתנינן (סוטה י"ד ע"א) דרש רב שמלאי מפני מה נתאוה משה רבינו ליכנס לא"י וכי לאכול מפריה הוא צריך או לשבוע מטובה הוא צריך, אלא כך אמר משה הרבה מצוות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בא"י אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי".

והתמיה כמו עולה מאליה, הן משרע"ה פטור היה מאותן המצוות טרם נכנס לא"י ומה ענין הוא לחייב נפשו באותן המצוות ומה טעם נתאוה ונתחנן ליכנס לארץ משום קיום מצותיה דוקא ולא משום עצם מצות ישיבתה דמצוה חיובית היא המוטלת על כל ישראל, ומכאן לכאורה ראיה דהמצוה לבוא אל הארץ בשל קיום המצוות התלויות בארץ חשובה מעצם מצות ישיבת הארץ ולכן נתאוה משה לקיימו.

במצות יישוב ארץ ישראל ושיבתה

ובדרך אחר נראה עוד דיתכן וזאת המצוה דיישיבת ארץ ישראל תתקיים שפיר אף בעבר הירדן ובני גד וראובן וחצי שבט המנשה קיימו אף הם מצות ישיבת הארץ הגם שישבו בעבר הירדן המזרחי, אולם המצות התלויות בארץ לא ינהגו אלא מן הירדן ומערבה, וזהו שנתאווה משה ליכנס לארץ כדי לקיים המצות התלויות בארץ. ושוב ראיתי שכיונתי בזה לדעתו הגדולה של הגאון בעל משך חכמה כאן.

אמנם אפשר לפי פשוטן של דברים דכשאמרו חז"ל דמרע"ה נתאווה ליכנס לארץ כדי לקיים מצוותיה, אף מצות ישוב א"י בכלל, ולא באו אלא לאפוקי דלא נתאווה לאכול מפירותיה ולהנות הנאת הגוף אלא כל כונתו ורצונו לשם שמים ומשום מצוותיה של א"י, ובכללם מצות ישוב א"י, וז"פ.

הרי לן ג' דרכים בטעם שנתאווה משה ליכנס אל הארץ ולקיים מצותיה אף שעדיין לא היה מצווה בהם. אך עכ"פ נראה לכאורה דענינים חלוקים הם מצות ישיבת הארץ וחובת קיום מצוותיה.

והנראה עיקר ביישוב שאלה גדולה זו למה לא נתאווה משה ליכנס לארץ ישראל כדי לקיים מצוות ישיבתה אלא כדי לקיים את המצוות התלויות בארץ, לולי דמיסתפינא הוי אמינא דכל מצות יישוב ארץ ישראל עיקרה כדי לקיים מצוות התלויות בה.

ודוגמא לדבר קדושת בית המקדש, דהלא מילתא דפשיטא דמקום המקדש מקודש מכל ארץ ישראל ואף קדושתה גדולה מקדושת ירושלים, אך כל עיקר קדושת המקדש משום עבודת הקרבנות ושאר מצות עבודתה, כך גם קדושת ארץ ישראל ומצוות ישובה משום מצוותיה.

וכך למדתי מדברי התשב"ץ (ח"ג סימן ר') שמחד גיסא כתב דשני דינים המה קדושת ארץ ישראל, ומצוות התלויות בארץ, ומאידך גיסא כתב דהכל מעלין לארץ אינו אלא משום קיום המצוות, וזה גם שורש המצוה לדור בארץ ישראל, עי"ש היטב.

אמנם אין זה אלא ביסוד ושורש הענין דאין שלימות מצות ישוב א"י אלא בקיום מצוותיה, אבל אין להפליג ולומר דכיון דתרו"מ בזה"ז אינה אלא מדרבנן גם ישוב א"י

במצות יישוב ארץ ישראל ושיבתה

בזה"ז אינה אלא מדרבנן, ואף שבשורש הענין אכן ישוב א"י וקיום מצוותיה שני צדדים המה של מטבע אחד, מ"מ אינם תלויים זב"ז בכל הפרטים והדקדוקים.

ומ"מ ניהא לדרכינו מה שאמרו שמישה רבינו נתאווה ליכנס לא"י כדי לקיים מצוותיה דשלימותה של מצות ישוב א"י בקיום כל מצוותיה.

ודו"ק בכ"ז כי הדברים ברורים ועמוקים.

ה

ישוב א"י בזמן הזה

עוד מצינו שנחלקו רבותינו הראשונים במצוה זו דישוב ארץ ישראל, דהנה בכתובות (ק"י ע"ב) תנינן:

"הכל מעלין לירושלים ואין הכל מוציאין וכו', הוא אומר לעלות והיא אומרת שלא לעלות כופין אותה לעלות ואם לאו תצא בלא כתובה, היא אומרת לעלות והוא אומר שלא לעלות כופין אותו לעלות ואם לאו יוציא ויתן כתובה וכו'".

וכתבו שם התוס' "אינו נוהג בזמן הזה, דאיכא סכנת דרכים, והיה אומר רבינו חיים דעכשיו אינו מצוה לדור בארץ ישראל כי יש כמה מצוות התלויות בארץ וכמה עונשין דאין אנו יכולים להזהר בהם ולעמוד עליהם".

נתבאר בדבריהם דעדיף טפי לבטל המצוה דיישוב ארץ ישראל בשב ואל תעשה ואל יבטלו בקום ועשה כמה מן המצוות הנוהגות בארץ. ובתשובות מהרי"ט (ח"ב סי' כ"ח) תמה אם אכן מפי קדשם יצאו הדברים דאף אם אמת הוא דיש מן המצוות שקשה לקיימם כלום פטור הוא בשל כך. אלא שאם יש סכנת דרכים בזה"ז לעלות אל הארץ אז תדחה המצוה משום דין פקוח נפש הדוחה כל התורה כולה.

וראה מש"כ במנחת חינוך (מצוה תכ"ה) לגבי המצוות שהוטלו על הכלל, דבאלו אין בכח פיקוח נפש לפטור מהן. וכהא דמלחמת מצוה ומלחמת הרשות, דע"כ אף שסכנה היא פן יפול מן העם בחרב מ"מ לא מנענו מהלחם, דבאותן המצוות שהוטלו

במצות יישוב ארץ ישראל ושיבתה

על הכלל אין פטור משום פיקוח נפש, ולכאורה ה"ה במצות יישוב א"י, אלא דהאידנא שיישראל בגלותן אין מחובת היחיד ליכנס לסכנה ולעלות ולחונן עפר הארץ.

ובזמן הזה נראה פשוט דאין לפטור מטעם זה אחר דאפשר להקפיד וליזהר בכל אותן המצוות התלויות בארץ, ואף משום הסכנה נראה שאין לבטל דפשוט שאין ביישוב ארץ ישראל בזמנינו סכנה מרובה לעומת מקומות אחרים בעולם. אמנם יש מן הפוסקים שכתבו לפטור אף האידנא מחובת יישוב א"י ומשום אמרם (שם קי"א ע"א) "ג' שבועות השביע קוב"ה את ישראל וכו' שלא יעלו ישראל בחומה" ופרש"י שם "יחד ביד חזקה" הרי שאסורים ישראל לעלות ביד חזקה ולמרוד באומות. אמנם הרמב"ם לא העתיק סוגיא זו להלכה ושמא ס"ל דלאו הלכתא פסיקתא היא אלא מאמר מוסר ודרך הנהגה לישראל בגלותם. ועוד יש שכתבו לבאר (שו"ת הרשב"ש סי' ב', כפתור ופרח ס"י, פאת השלחן סי' א' ב') דלא נצטוו ישראל באזהרה זו כי אם בעלותן יחדיו, שלא יעלו כולם כאחד וימרדו באומות וכמ"ש רש"י, אולם כל יחיד ויחיד אשר נשאו לבו והבינו מדעו לעלות ולחונן אדמת הקודש ראוי הוא ונכון ומצוה רבה קעביד.

וגם האבני נזר בתשובתו הנ"ל תמה דאם אכן חשובה ישיבת הארץ ומצוה של תורה היא (לשיטת הרמב"ן הנ"ל), מה טעם לא חשו רבים מגדולי ישראל בכל הדורות לעלות אל הארץ ולחונן את עפרה וכתב לחדש מסתרי העבודה, דיש צינורות שפע המיוחדין לארץ ישראל ויש שנתייחדו לשאר ארצות, והבא לישוב בארץ האבות ומבקש לקיים מצות ישיבת הארץ כתיקונה ראוי לו שתהא פרנסתו ומחייתו מן הארץ ואל יזדקק לשפע דארץ העמים, ולפי שידעו אותם הגדולים שלא יעלה בידם להתפרנס מן הארץ אין בזה מצוה גמורה דיישוב א"י.

ו

איסור היציאה מא"י

והנה הלכתא פסיקתא היא דאין יוצאין מארץ ישראל לחו"ל כי אם לצורך גדול, וכמ"ש (ב"ב צ"א ע"א):

במצות יישוב ארץ ישראל ושיבתה

"אין יוצאין מארץ ישראל לחו"ל אלא אם כן עמדו סאתים בסלע, אר"ש אימתי בזמן שאינו מוצא ליקח אפילו עמדה סאה בסלע לא יצא, וכן היה ר"ש בן יוחאי אומר, אלימלך מחלון וכליון גדולי הדור היו ופרנסי הדור היו, ומפני מה נענשו מפני שיצאו מארץ ישראל לחוצה לארץ".

וכבר כתב הרמב"ם (הל' מלכים פ"ה ה"ט) "אסור לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ לעולם, אלא ללמוד תורה או לישא אשה או להציל מיד הגוים ויחזור לארץ, וכן יוצא הוא לסחורה, אבל לשכון בחוצה לארץ אסור אלא אם כן חזק שם הרעב עד שנעשה שווה דינר חיטין בשני דינרין" הרי דאסור לצאת את הארץ אלא ללמוד תורה, לישא אשה, להציל מן הנכרים, או לצאת לסחורה. וכן היא שיטת התוס' (ע"ז י"ג ע"א) דלא התירו אלא לאותן המצות, ואף בהן כתבו "ודעתו לחזור לא"י" דאילו אין דעתו לחזור אמרו (כתובות קי"א ע"א) אחיו של זה נשא עובדת כוכבים ומת ברוך המקום שהרגו, וזה ירד אחריו לחוצה לארץ" וכו'. אמנם שיטת השאלתות (שאלתא ק"ג) דמותר לצאת מן הארץ לצורך מצוה, ולא הזכירו חכמים אותן הדברים אלא לרבותא דאפילו בהם נמי יש להתיר, עי"ש.

והנה בשו"ע לא מצינו הלכה זו להדיא אלא אגב אורחא בהלכות חול המועד (סימן תקל"א ס"ד):

"ואלו מגלחין במועד, מי שיצא מבית השביה וכו' וכן הבא ממדינת הים בחול המועד או שבא בערב הרגל ולא היה שהות ביום לגלח, והוא שלא יצא מארץ ישראל לטייל". ומקורו במו"ק (י"ד ע"א) דאסור לשוט, ופרש"י לשוט בעולם לראותו. הרי לן דאיסור הוא לצאת את הארץ לצורך טיול וכדומה. אכן מבואר בדברי הגמ' והפוסקים דאם יצא מארץ ישראל לחוצה לארץ "אינו מותר אלא ביצא להרויח או לראות פני חברו דהוא חשיב דבר מצוה שמותר לצאת מארץ ישראל בשביל זה משא"כ לטיול בעלמא דבכה"ג אסור לצאת מאר"י לחו"ל".

הרי דלאו דוקא באותן הדברים התירו חכמים אלא אף לצאת ולראות פני חברו יש להתיר דמצוה קעביד. נאף דבסוס"י רמ"ח באו"ח מבואר דלא הוי מצוה גמורה מ"מ לענין יציאה לחו"ל חשיב דבר מצוה, עי"ש. ועיין שו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' כ"ו) שכתב דיש להתיר לצאת את הארץ כדי להשתתף בשמחת קרובו ואוהבו,

במצות יישוב ארץ ישראל ושיבתה

להרבות אחוה וריעות. העולה א"כ מדברי הטור והשו"ע הנ"ל דנקטו עיקר כשיטת השאלות דלכל דבר מצוה שרי לצאת את הארץ, ודלא כשיטת הרמב"ם והתוס'.

וראה בשו"ת שבט הלוי (ח"ה סי' קע"ג) מה שנשאל אם יש מקום להתיר לצאת את הארץ כדי לנפוש ולטייל בהרים, ונטה בדבריו להתיר משום ראיית נפלאות הבורא בפלאי הטבע. ולענ"ד קשה לסמוך על סברא זו דבעוונותינו שרבו רובא דאינשי אף בעומדם אצל נפלאות הבורא מקום שראוי היה לעמוד ולשבח ולהתחזק באמונת אומן כדרך שכתב הרמב"ם (יסוה"ת פ"ב ה"ב) "היאך היא הדרך לאהבתו ויראתו, בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים הגדולים וירא מהן חכמתו שאין לה ערוך ולא קץ מיד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאווה תאוה גדולה לידע השם הגדול" לא ישימו אל לבם אלא את תענוג החזיון ולא אהבת ה'. וביותר יל"ע בזה דאם משום ראיית נפלאות הבורא לא נתיר אלא לאותו שעבר וראה בארץ לארכה ולרחבה בכל פלאי אר"י ונפלאותיה ומבקש הוא לראות ולידע מה שלא ראה עד עתה, ולכך אמרתי דאי משום הא ראוי שלא להתיר. אך נראה דהמבקש לצאת את הארץ לצורך מנוחת נפשו להתרחק משאון העיר והמונה וינוח מטרדותיו אשר רבו בארץ, דלא גרע מן היוצא לראות את חבירו ואף זו חשובה כדבר מצוה שמבריא נפשו וגופו לעבודתו ית'.

והנה נראה עיקר בשמועה זו דאין איסור יציאה את הארץ כי אם ביציאה שיש בה דיור ומגורים בארץ העמים, ובדרכו של עולם כן הוא שהיוצא ללמוד תורה אין יציאתו יום או יומיים אלא הרי הוא דר ומתגורר שם זמן מה וכן היוצא לישא אשה וכדו', אבל היוצא יום או יומיים וזמן קצר שאין בו דיור ומגורים באותו מקום שבא לשם אלא בדרך ארעי ממש אין בו איסור. (והוא דמיון רחוק למטבע שטבעו חכמים במהות ישיבת הסוכה באמרם "תשבו כעין תדורו" היינו שתהא ישיבתו של אדם בסוכה כדרך שהוא דר ומתגורר בביתו כל ימות השנה, ומשו"כ לא אסרו חכמים לצאת את הסוכה לאותן הדברים שמדרכו של אדם והרגלו תדיר בביתו כל שלא יקבע דירתו במקום אחר דהרי כל מקום שהוא כמי שדר ויושב בסוכה, וכדרך אדם היוצא מביתו דעדיין חשוב הוא דר בביתו עד שיקבע דירתו במק"א. וכע"ז נראה לי בני"ד דהיוצא את הארץ ולא העתיק דירתו וביתו לחו"ל שפיר חשוב כמי שדירתו

במצות יישוב ארץ ישראל ושיבתה

בארץ ואין בו איסור כלל. ועד כאן לא נקטו הרמב"ם והפוסקים אלא שאסור להעתיק דירתו אף לזמן לארץ נכר וחשוב כמי שעזב ארץ אבותינו).

ואם כנים אנחנו, אפשר דאין סתירה בין דברי הרמב"ם והטור, אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, דלצאת לגור בחו"ל לא הותר אף בדעתו לחזור אלא ללמוד תורה לישא אשה, וכדו', אבל לצאת לביקור מותר אף לראות חבירו. וראיה ליסוד דברינו דהרי נחלקו בגמ' בבכורות נ"ה ע"א אם הירדן הוא א"י או חו"ל וכ"ה בירושלמי חלה כ"ז ע"ב ועיין בגיטין ז' ע"ב בספינה שבנהרות ארץ ישראל שנחלקו אם חייבת במעשרות וכן נחלקו שם לענין גט, וא"כ למ"ד דהוי כחו"ל אטו לשיטתו אסור לרחוץ בנהר הירדן ובשאר נהרות שבאר"י והלא חו"ל הוא, וע"כ דאין זה נחשב יציאה כלל. ובהפלגת סברא פשוטה זו נראה דה"ה בכל יציאה לזמן מועט אין איסור יציאה כנ"ל.

אך לכאורה יש לדחות סברא זו מדחזינן בכמ"ק דאף היציאה לשעה יש בה איסור. הנה בגיטין (ע"ו ע"ב) אמר רב ספרא "כי הוּו מפטרי רבנן מהדדי בעכו הוּו מפטרי, משום דאסור לצאת מארץ לחוצה לארץ" והרי מדובר בצורך שעה ללוות היוצאין, ואעפ"כ משום איסור יציאת א"י נגעו בה, וכיו"ב בקידושין (ל"א ע"ב) דבעי רב אסי מר' יוחנן "מהו לצאת מארץ לחוצה לארץ א"ל אסור, לקראת אמא מהו, א"ל איני יודע, ...אתא לקמיה דרבי אלעזר א"ל חס ושלום" וכו' וכע"ז בירושלמי שביעית (ט"ז ע"ב) הרי לן דלא התירו חכמים אפילו יציאת שעה.

ומה מאד רווח לבי שראיתי מקור איתן לדרכנו הנ"ל בדברי המהרי"ט (קידושין ל"א) דכתב בפשיטות דלזמן מועט שרי לצאת מן הארץ לחו"ל לכל צורך שהוא, ולא הזכיר כלל דלכאורה יקשה על דבריו מדברי הרמב"ם והתוס' דלא התירו לצאת מא"י אלא ללמוד תורה ולישא אשה ומכאן נראה דחידש המהרי"ט בדבריו מה שאינו נסתר מדברי הרמב"ם והתוס', דהיוצא לשעה ולזמן מועט לא עבר באיסור כלל, דלא נקטו לאסור אלא במקום שקובע דירה בחוץ לארץ כמבואר ואף דברי הש"ס הנ"ל לא נעלמו מעיני הגאון המהרי"ט, אלא שהוא ז"ל פירש בהם דמידת חסידות נהגו בעצמן אחר שלא היה ביציאה זו שום צורך והכרח, דאטו היוצא ללוות חבירו נ"מ איכא אם ילוונו אמתיים לכאן או לכאן, הן שפיר יתקיים ענין הליווי עד תחום ארץ ישראל ואין טעם וענין מיוחד לצאת את הארץ על כן מדת חסידות שלא לצאת את הארץ אף שאין בזה איסור ממש. וכך גם בהא דמס' קידושין אם שרי לצאת להקביל פני אב

במצות יישוב ארץ ישראל ושיבתה

ואם פירש המהרי"ט דמדון טומאת ארץ העמים דנו בה, דמאחר שהיה כהן אסור הוא לטמא עצמו וכן הוא בירושלמי דמדון טומאת כהנים הוא, ולק"מ.

ושבתי וראיתי דאפשר שהדברים מדוקדקים בדברי הרמב"ם. דהנה רמז הוא בלשונו הזהב וכתב "אסור לצאת מארץ ישראל וכו' אלא ללמוד תורה או לישא אשה או להציל מן הגויים ויחזור לארץ, וכן יוצא הוא לסחורה" הרי שישנה דין סחורה מג' הטעמים הראשונים ונקטו בפנ"ע דביוצא לסחורה לא הוסיף בו התנאי "ויחזור לארץ", ובטעמא נראה דרמז יש כאן לדברי המהרי"ט, לפי שדרכו של היוצא ללמוד תורה או לישא אשה ולהציל מן הגויים ביציאה לזמן ארוך ודרכו לקבוע דירה בארץ העמים ואעפ"כ יש להתיר מטעם הנ"ל דצורך מצוה הוא אלא שהזהירו בו ש"יחזור לארץ" היינו שלא ישתקע שם ויקבע דירתו לצמיתות. אולם היוצא לסחורה דרכו לצאת לזמן מועט לעשות מלאכתו ותיכף לשוב לארצו ולמולדתו ומשום כך לא כתב הרמב"ם בדינו שהוא "שיחזור לארץ". העולה א"כ משיטת מהרי"ט דג' דינים הם ביציאת הארץ, א' היוצא את הארץ ע"מ להשתקע בחוצה לה איסור הוא ואין להתיר אף בצורך מצוה. ב' היוצא יציאת ארעי ודעתו לחזור שרי לישא אשה וללמוד תורה ולהציל מנכרים ולא ישתקע שם. ג' לצאת יציאה שאין בה דיורין וכולה לשעה ולזמן מועט אין בה איסור ושרי אף לראות חבירו, לסחורה, ודומיהן. עוד זאת הראנו לדעת שהדברים מתיישבים בשיטת הרמב"ם ואפשר דלא נחלקו כלל ביסוד הדברים.

והנה ראיתי מי שכתב דאלה שנוסעים לפקוד קברי צדיקים בחו"ל אינם נוהגים כהלכה, אך באמת כבר התירו פרושים לעשות כן, הנה בברכי יוסף (סימן תקס"ח) כתב להדיא דשרי לצאת מארץ ישראל לפקוד ולהתפלל אצל קברי צדיקים וקברי אבות. וכן כתבו רבים מגאוני ארץ ישראל ובכללם שו"ת פרי הארץ (ח"ג סימן ז') שו"ת שדה הארץ (ח"ג סי"א) דהוי כיוצא לדבר מצוה ומותר, וכ"ה בשערי תשובה שם ס"ק ח' עי"ש, ונמצא שהעושים כן יש להם על מה שיסמוכו.

ז

בדעת הרמב"ם במצוה זו

והנראה עיקר בזה בדעת הרמב"ם, דזו פשיטא לן שודאי יש מצוה רבה ביישוב ארץ ישראל, אלא שלדעת הרמב"ם אין זה בכלל מנין התרי"ג משום שאין בתורה

במצות יישוב ארץ ישראל ושיבתה

ציווי מפורש על מצוה זו, דהא דכתיב "והורשתם את הארץ וישבתם בה" נאמר על כיבוש ארץ ישראל משבעת עממין ע"י יהושע ואין זה מצוה לדורות, אך מ"מ פשוט שרצון ה' שניישב את הארץ ונגור בה שהרי הבטיח את ארץ קדשנו לאברהם ליצחק וליעקב והפליג בשבחה, מעלותיה וקדושתה, והמרגלים וכל דורם נענשו באופן חמור משום שהוציאו דבת הארץ רעה.

ואין זה פלא כלל שמצוה זו אינה בכלל התרי"ג ואין מקומה בספר המצוות להרמב"ם, דבאמת נראה דיש מיסודות הדת החשובים ביותר שלא באו במנין התרי"ג כגון מצות התפילה לשיטת הרמב"ן. דידוע מה שנחלקו רבותינו אבות העולם הרמב"ם והרמב"ן במצות תפילה אם היא מדאורייתא. דעת הרמב"ם בסהמ"צ (מצ"ע ה') דמה"ת חייב אדם להתפלל בכל יום, וכ"כ בהלכות תפילה (פ"א ה"א), והרמב"ן חולק עליו ונקט דאין מצות התפילה מה"ת.

וכאן הבן שואל וכי אפשר שידבק אדם בקוב"ה ויגיע לשלימות יעודו ללא תפילה, וכי חולק הרמב"ן על מה שאמרו (אבות פ"א מ"ב) "על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים", או שמא אין כוונתם לתפילה שהיא במקום קרבנות.

אלא נראה פשוט דאין כלל פקפוק ושאלה דודאי התפילה היא יסוד הדביקות וא"א כלל להתקרב אל הקב"ה ללא תפילה, ושומא עלינו להתפלל כי כך עשו אבותינו הק', אברהם תיקן שחרית יצחק תיקן מנחה ויעקב תיקן ערבית, ומהם תוצאות חיים, אלא שלדעת הרמב"ן אין זה מצות עשה כי לא נצטוונו על התפלה כי לשיטתו מה דכתיב ולעבדו בכל לבבכם אין כוונתה לתפילה אלא לכללות עבודת הא-ל שיהיה כל עבודתינו אותו בלבב שלם וכונה רצויה, וכיון שלא נצטוונו להתפלל אין התפילה מצות עשה ואין מקומה במנין התרי"ג.

וכתפילה לשיטת הרמב"ן כך יישוב ארץ ישראל לשיטת הרמב"ם.

וכבר ביארתי במק"א (מנחת אשר בראשית סימן כ"א) כע"ז לכבי מצות חינוך הקטנים דודאי הוי מה"ת שהרי כך אמר הקב"ה בתורתו (בראשית י"ח י"ט) "כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך יקוק לעשות צדקה

במצות יישוב ארץ ישראל ושיבתה

ומשפט", אך מכיון שלא נאמרו הדברים בלשון ציווי אין כאן מצות עשה ממנין התרי"ג.

הרי לן דיש מיסודות הדת שאינם מוגדרים כמצות עשה, אך מ"מ חשובים הם עד למאוד, וכך נראה לגבי יישוב ארץ ישראל להבנת הרמב"ם.

ונראה לפי דרכנו דכל אלה אינם חיוב אלא מצוה, דכל שלא נצטוונו בה אין להגדירה כחיוב גמור, אך מ"מ כך רצון ה' ומצוה גדולה ונשגבה. ויש בזה כדי ליישב את התימה הגדולה על גדולי עולם והמוני עם ה' הישרים והתמימים שהיה בידם לעלות לארץ ישראל ולחונן את עפרה ולא עשו כן, דמ"מ לדעת הרמב"ם אין כאן חיוב אלא מצוה, אך מ"מ אף לשיטת הרמב"ם מצוה גדולה היא ונוהגת אף בזה"ז.

צא וראה בלשונו הזהב של רבינו הרמב"ם (הל' מלכים פ"ה ה"י):

"גדולי החכמים היו מנשקין על תחומי ארץ ישראל ומנשקין אבניה ומתגלגלין על עפרה, וכן הוא אומר כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו".

ודו"ק בעומקן של דברים ופשטותן.

ויעקבני זה פעמיים

ויעקבני זה פעמיים

"ויהי כי זקן יצחק ותכהן עיניו מראות ויקרא את עשו בנו הגדול ויאמר אליו בני ויאמר הנני, ויאמר הנה נא זקנתי לא ידעתי יום מותי, ועתה שא נא כליך תליך וקשתך וצא השדה וצודה לי ציד, ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי והביאה לי ואכלה בעבור תברכך נפשי בטרם אמות... ורבקה אמרה אל יעקב בנה לאמר הנה שמעתי את אביך מדבר אל עשו אחיך לאמר... ועתה בני שמע בקולי לאשר אני מצוה אותך, לך נא אל הצאן וקח לי משם שני גדיי עזים טובים ואעשה אותם מטעמים לאביך כאשר אהב, והבאת לאביך ואכל בעבור אשר יברכך לפני מותו" (כ"ז א'–י').

כאשר קוראים אנו פרשה סתומה ומופלאה זו תפעם רוחנו והתמיהה כמו עולה מאליה, הזהו יעקב איש תם יושב אהלים, התמימות היא זו, לנצל מצוקתו של אח המסתכן ברעבונו כאשר אחזו בולמוס כדי להוציא מידו את בכורתו, ולא די בכך אלא לחזור ולהוציא מידו גם את שארית ברכותיו במרמה גדולה, הלזה "איש תם" יקרא?¹

אמנם כאשר נתבונן במהות הברכות, ובעוז חפצו של יעקב אבינו לזכות בהן, תתיישב כמו מאליה תמיהה גדולה זו.

שור נא וראה את יסודו הגדול של אדונינו הרמב"ן בענין מעשי

¹ ועיין דברים חוצבים בשו"ת חת"ס (ח"ו סי' נ"ט) בגנותם של אלה שאין היושר פלס דרכם ואין פיהם ולבם שוים, ולחיבת הקודש נעתיק דבריו: "ולא זו בלבד עמי הארץ והמון עם אלא לומדי תורה ואפילו רבנים, כל שאינו דובר אמת בלבבו ולא היושר והצדק מרכבו הרחק דרכך ממנו הסר רגלך מנתיבו וכו', ואני תמה על גוף הדבר שהתירו חז"ל לכזב בתורת אמת, ומה שאמרו חז"ל "מותר לשנות מפני דרכי שלום", לא היה דעת הרמב"ן נוח מזה עפ"י המובן הפשוט וכו', והכלל קושטא קאי", ודבריו הקדושים מאלפים בינה ומיישרי דרך.

האבות.

"מקרי האבות כולם שהם כעין יצירה לזרעם" (רמב"ן בפתיחה לספר שמות, ויעויין לעיל מאמר "מעשי אבות" בפתיחה לספר בראשית).

אבותינו אבות האומה הישראלית פילסו דרך ונתיב, ישרו בערבה מסילה, לבני בניהם בדרכם אל יעודם הנצחי. פועל ומעש ידיהם כל כולו לסעד שבטי י-ה במסע ארון העדות ומחנה ישראל לדורות, להושיעם כל ימות עולם. בהיות מקדש בישראל ושכינה בציון כמו גם בנפול עטרת תפארת וצאת העם לגלות חשכת ישימון, להאיר בחשכת ליל ולהודיעם כי עוד להם אחרית ותקוה, כאשר הבטיח אדון המושיע לישיני מכפלה, לזכור ברית אבות להחיש גאולת בנים, כי עוד יבנה ותיבנה בתולת ישראל.

כל אשר אירע את האבות אות הוא לבניהם, כל אשר אירע את האבות הוא למען בניהם, חזיוני אותם הימים ומאורעות התקופה אשר השיגו את אבותינו, למען העתיד יהיו, מעשי אבותינו ופעולתם, למען יביאו גאולה לבנים.

מאבק איתנים ניטש בין יעקב ועשו, עוד ממעי אימם מריבים הם בנחלת שתי עולמות. כשזה קם רעהו נופל, כי לא תוכרע המערכה עד בא אדוני שעירה. בערמה ובדעת ירב צעיר ויקנה משפט הבכורה, לעבוד עבודת אלקיו בבית הבחירה. וישמע יעקב אל רבקה אימו ויגש לאביו את מנחתו, וישק לו אביו וירח בגדי החמודות אשר לו, ויברכהו במשמני ארץ ורוב דגן ותירוש, וישימהו אדון לאחיו ורב יעבוד צעיר וישמשו. וכאשר אך כלה יצחק לברך את יעקב בנו, ועשו אחיו בא מצידו, ויצעק צעקה גדולה ומרה וינחם על יעקב להורגו, וישונן ברק חרבו לנקום נקמתו על עורמת נטילת ברכתו ובכורתו...

מהו עוז חפצו של יעקב בנטילת הברכות?

שור נא וראה מה שכתב בזוהר הקדוש: (ח"א דף קמ"ו ע"א)

ויעקבני זה פעמיים

"תא חזי כמה ברכאן אתברך יעקב, חד דאבוי, בההוא עקימו, ורווח כל אינון ברכאן. וחד דשכינתא דברוך ליה קב"ה כד הוה אתי מלבן, דכתיב "ויברך אלהים את יעקב". וחד דברכיה ליה ההוא מלאכא ממנא דעשו. וחד ברכה אחרא, דברכיה ליה אבוה כד הוה אזיל לפדן ארם, דכתיב (שם כ"ח ג') "ואל שדי יברך אותך" וגו'.

בההוא זמנא, דחמא יעקב גרמיה בכל הני ברכאן, אמר במאן ברכתא דמנייהו אשתמש השתא? אמר, בחלשא מנייהו אשתמש השתא, ומאן איהי דא בתרייתא דברכיה אבוה, ואף על גב דאיהי תקיפא, אמר, לאו איהי תקיפא בשלטנותא דהאי עלמא כקדמאה.

אמר יעקב אטול השתא דא ואשתמש בה, ואסלק כל אינון אחרנין לזמנא דאצטריך לי ולבנאי בתראי. אימתי, בזמנא דיתכנשון כל עממיא לאובדא בני מעלמא, דכתיב (תהלים קי"ח י') כל גוים סבבוני בשם יהו"ה, כי אמילם, סבוני גם סבבוני וגו' סבוני כדבורים וגו', הא הכא תלתא לגבי תלתא דאשתארו, חד אינון ברכאן קדמאי דאבוה, תרין אינון ברכאן דברכיה קב"ה, תלת אינון ברכאן דברכיה ההוא מלאכא.

אמר יעקב להתם אצטריכו, לגבי מלכין וכל עמין דכל עלמא, ואסליק לון להתם, והשתא לגבי דעשו די לי בהאי.

אוף הכי יעקב אמר, לגבי עשו די לי השתא באלין ברכאן, אבל לההוא זמנא דאצטריכו לבני לגבי כל מלכין ושליטין דכל עלמא אסלק לון.

כד ימטי ההוא זמנא יתערוז אינון ברכאן מכל סטרין, ויתקיים עלמא על קיומיה כדקא יאות, ומההוא יומא ולהלאה יקום מלכותא דא על כל שאר מלכו אחרא כמה

ויעקבני זה פעמיים

דאוקמוה".

לא לעצמו זכה יעקב בברכות אלה, לא לדידיה ולא לגרמיה, אלא משום שרואה הוא ברוח קדשו שרק ברכות אלה יתנו לזרע יעקב בסוף הדורות עוז ותעצומות לזכות לגאולה השלמה. ועיין מש"כ בהגדש"פ להגר"א בפירוש חד גדיא "כלל גדול אצלנו שכל הטובות שהיו ושיהיו עוד בין בעוה"ז ובין בעוה"ב את כולם ירשנו מאבותנו בעת שבירך יצחק את יעקב, ולולא הברכות חסרנו את הכל והיו לעשו", והדברים מפליאים.

ועוד זאת למדנו מדברי הזוה"ק (ח"א קמ"ה ע"א) "מהו זה ויעקבני זה פעמיים, אלא מלה חד הוי תרי זימני בכרתי אהדר ליה זימנא אוחרא ברכתי זה הוא תרי זימני", ועומק הכונה, הברכה והבכרה, חד הן הא בהא תליא לא חפץ יעקב בבכורה אלא כדי לזכות בברכות וכל ענין הברכות ליתן שם ושארית, תוחלת ותכלית לזרע יעקב בני בכורי ישראל.

והדברים מאלפים!

לא למענו ביקש יעקב אבינו לזכות באלו הברכות, אף כי מצאוהו רעות רבות, ימי עשו ולבן וכמעט עד האסף, עת קפץ עליו רוגזו של יוסף. לא לצורכו פעל כל זאת, כי אם לזרע זרעו אחריו בצאתם אל ארץ מדבר תלאובות, להחיש ישועה וגאולת עולם, לקבצם שנית לכונן בית מקדשם... מעשה אבות יצירה לבנים.

גדולי האומה לית להו לגרמייהו ולא כלום.

מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לם

